

A!

Aalto-yliopisto
Kemian tekniikan
korkeakoulu

CHEM-C2230 Pintakemia

Barnes & Gentle: luku 2

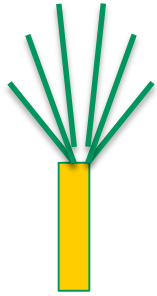
L2 Pintajännitys ja kostutus

Prof. Monika Österberg

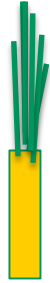
Luennon jälkeen

- Ymmärrät, miksi vesi leviää poolisille pinnoille, mutta ei poolittomille
- Tunnet käsitteet: hydrofobinen/hydrofiilinen
- Osaat selittää käsitteet: pintajännitys, koheesio ja adheesio
- Tunnet muutamat menetelmät pintajännityksen mittaukseen
- Osaat kertoa käytännön esimerkkejä siitä, mihin veden pintajännitys ja kapillaaripaine johtavat

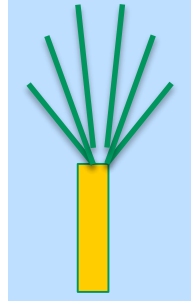
Pintajännitys

kuiva

märkä

vedessä

Pintajännitys pitää harjakset yhdessä

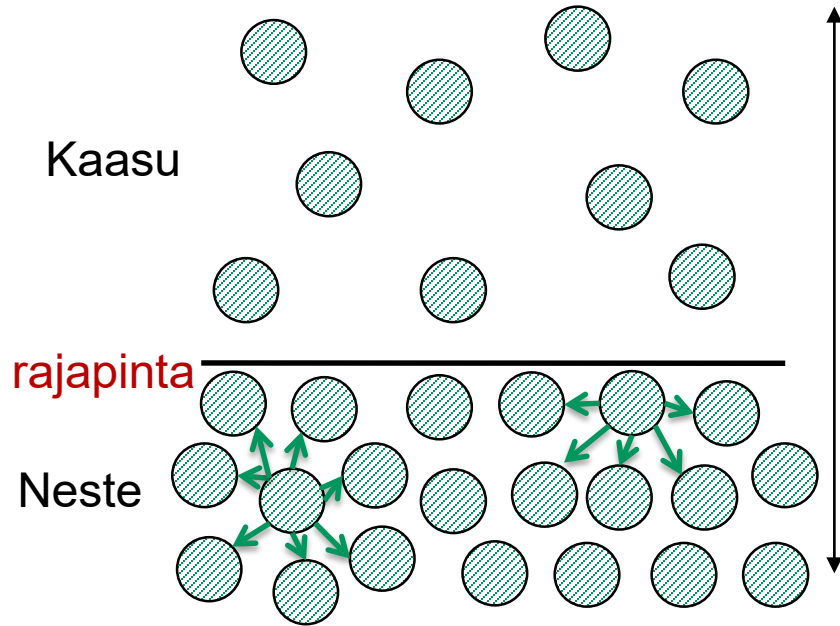
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Water_drop_impact_on_a_water-surface.jpg

**Vesipisarat pyöreitä,
koska pyöreä muoto
minimoi
pintajännitystä**

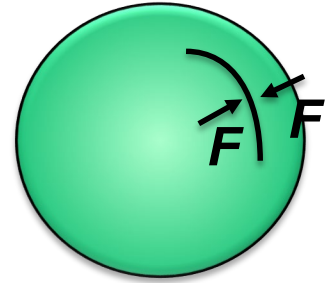
Science-at-home.org

Voimia rajapinnalla - Pintajännitys

Pintajännitys, γ on voima etäisyys-yksikköä kohti joka kohdistuu kuvitteellista viiva kohti

$$\gamma = \frac{F}{\delta x}$$

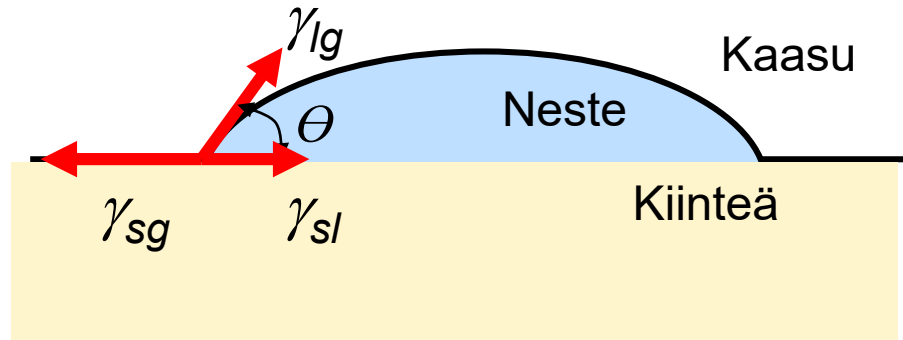

Pintajännityksen yleisimmin käytetyt yksiköt: N/m tai J/m²

Kontaktikulma

Tarkastellaan nesteen leviämistä kiinteälle pinnalle

θ = kontaktikulma

Youngin yhtälö

$$\cos \theta = \frac{\gamma_{sg} - \gamma_{ls}}{\gamma_{lg}}$$

Hydrofiilinen pinta = θ (vesi) $< 90^\circ$
Hydrofobinen pinta = θ (vesi) $> 90^\circ$

Leviämiskerroin ($S = \text{spreading coefficient}$)

$$S = \gamma_{sg} - \gamma_{ls} - \gamma_{lg}$$

$S > 0$: neste kostuttaa pinnan kokonaan, kontaktikulmaa ei voida mitata

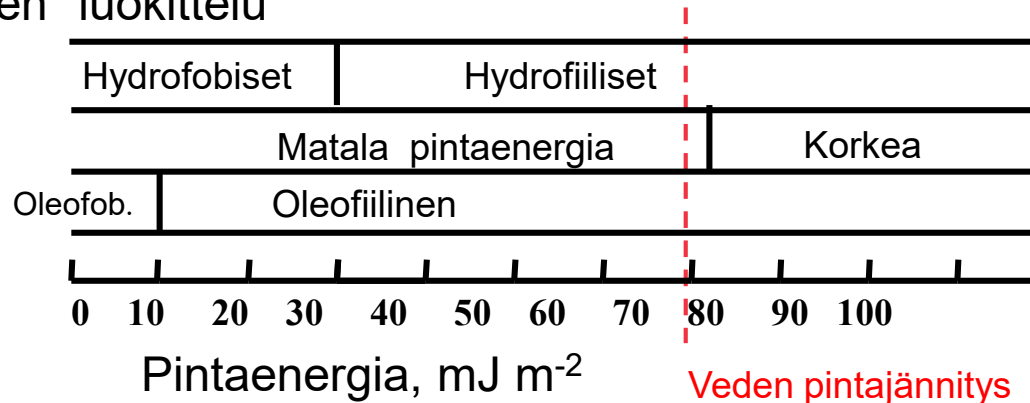
$S < 0$: neste muodostaa äärellisen kontaktikulman pinnassa

Esim:

1) Elohopea/lasi: $\gamma_{ls} \approx \gamma_{lg} \gg \gamma_{sg}$; $\cos \theta \approx -1$, $\theta \approx 180^\circ$

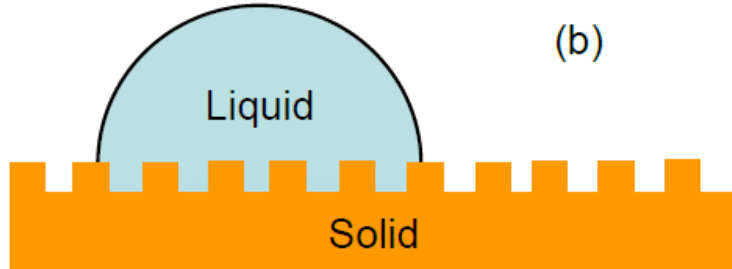
2) Vesi/polyeteeni: $\gamma_{ls} > \gamma_{sg} < \gamma_{lg}$; $\cos \theta \approx 0$, $\theta \approx 100\text{--}110^\circ$

Pintojen "luokittelu"

Leviääkö elohopea lasille?
Leviääkö vesi polyeteenipinnalle?

Pinnan karheus vaikuttaa kontaktikulmaan

r = karheuskerroin
 $r = 1$ ideaalinen sileä pinta
 $r > 1$

Laske kontaktikulma kun $r = 1,2$
jos a) $\theta = 45^\circ$ tai b) $\theta = 95^\circ$

Wenzel yhtälö

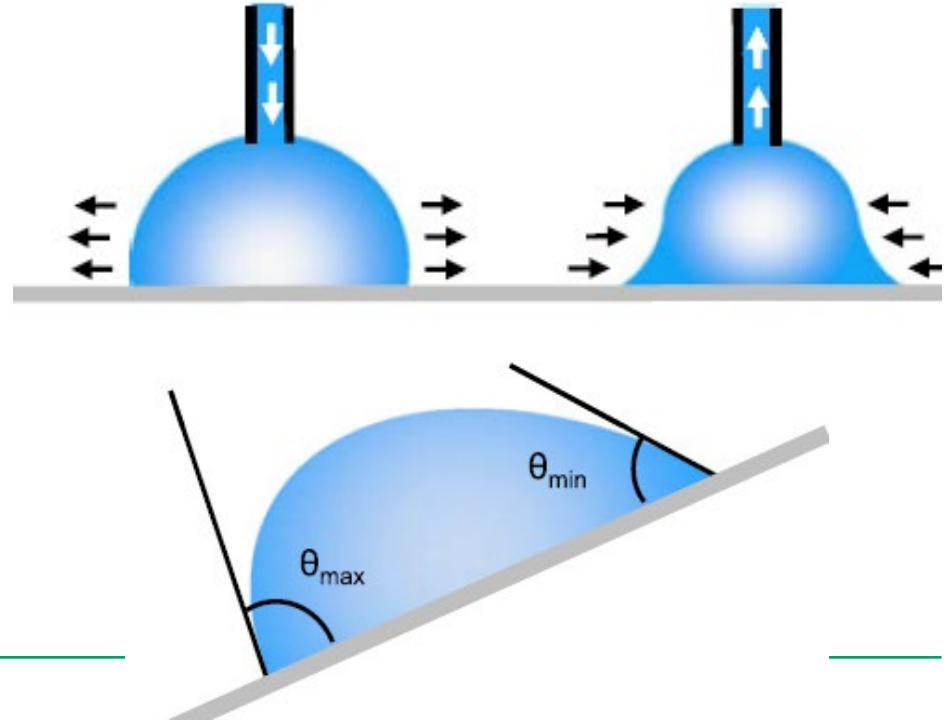
$$\cos(\theta') = \frac{r(\gamma_{SV} - \gamma_{SL})}{\gamma_{LV}} = r \cos(\theta)$$

Minkä johtopäätöksen voit vetää siitä miten kontaktikulma muuttuu karheuden funktiona hydrofobiselle tai hydrofiiliselle pinnalle?

Karheuden vaikutus kontaktilumaan

Kontaktikulmahystereesi – etenevän ja vetäytyvän nesteen kontaktikulma on eri (Eng: *advancing and receding contact angle*)

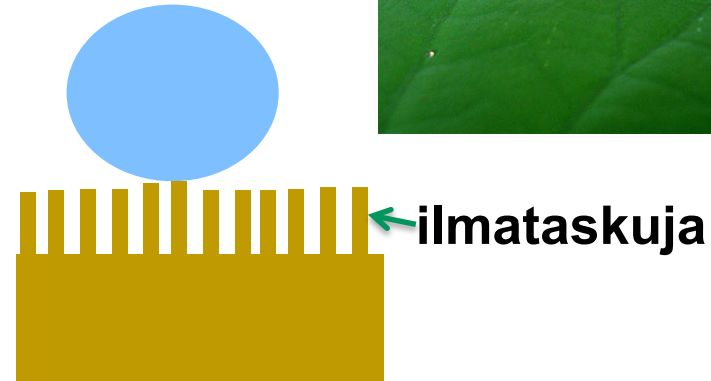
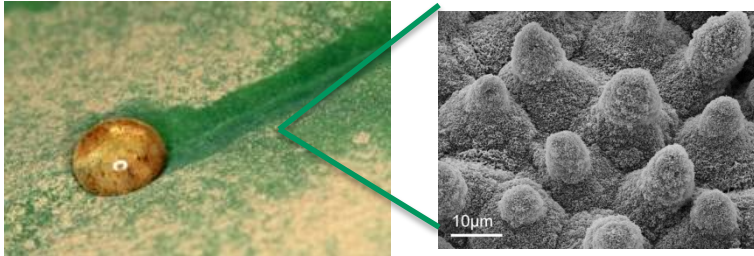
Kun neste “nousee mäkeä” mitataan näennäisesti pienempi kontaktikulma (θ_r) kun sen “laskiessa mäkeä” (θ_a). Nesteen edetessä yli pinnan mitataan usein θ_a , kun se vetäytyy mitataan θ_r .

Karheuden vaikutus kontaktikulmaan: Superhydrofobiset pinnat

Superhydrofobiset pinnat, $\theta > 150^\circ$

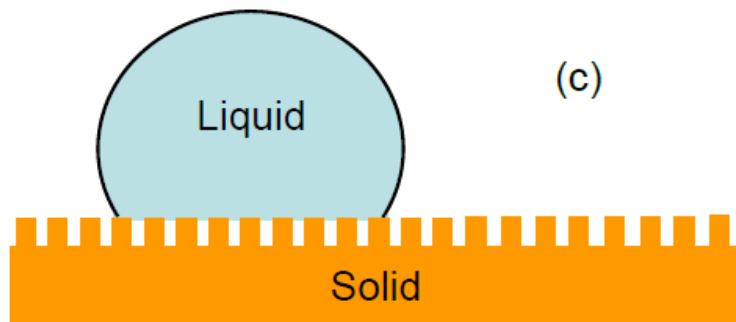

Täysin sileällä pinalla
korkein havaittu $\theta \sim 120^\circ$

[https://www.youtube.com/
watch?v=7nD7gr1Nlf4](https://www.youtube.com/watch?v=7nD7gr1Nlf4)

Superhydrofobiset pinnat

Karheuden vaikutus kontaktikulmaan

f = kostuva pinta-ala
 $f-1$ = pinta-ala kosketuksessa ilman kanssa

Cassie-Baxter

Veden kontaktikulma ilman kanssa

$$\cos(\theta') = f \cos \theta + (1-f) \cos 180^\circ = f \cos \theta + f - 1$$

Miksi kostutus (pintajännitys) on tärkeää?

- Likaantumisen esto
- Antibakteerisuus
- Hiestyksen tai huurutuksen esto
- Nesteen nousu kapillaarissa

Superhydrofiilisten pintojen haasteet

Superhydrofiilinen pinta: $\theta = 0^\circ$

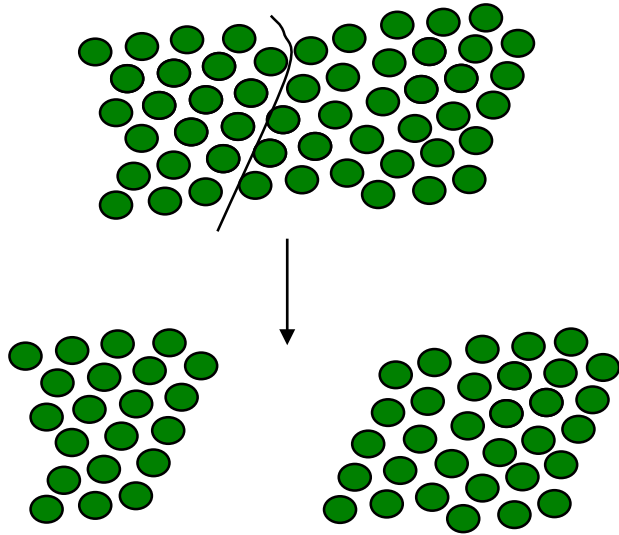
Useiden metallien, mineraalien ja luonnonpolymeerien pitäisi olla superhydrofiilisiä, mutta usein niillä mitataan korkeampia kontaktikulmia (15–50°)

Miksi?

Esimerkkejä: pii, selluloosa

Koheesio ja adheesio

Aineita koossa pitävät voimat ja pintaenergia

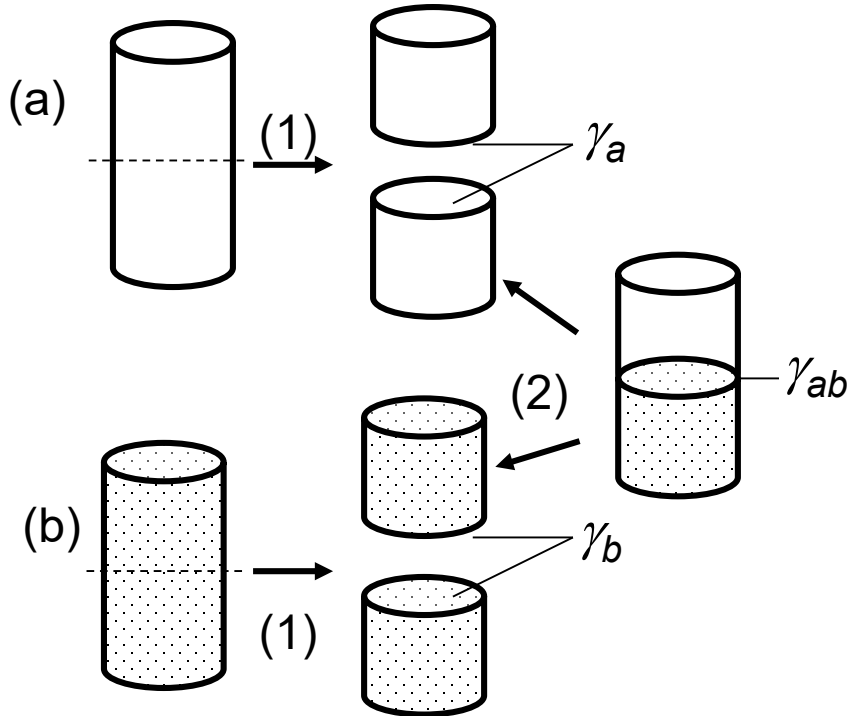
Pintaenergia ~ pintajännitys

- Ainetta pitävät koossa molekyylien väliset voimat
- Aineen halkaisemiseen kuluu energiaa näiden voimien voittamiseksi
- Tämä energia pintayksikköä kohti on pintajännitys, γ

Pintaenergian yleisimmin käytetyt yksiköt:

$$1 \frac{\text{mN}}{\text{m}} = 1 \frac{\text{mJ}}{\text{m}^2} = 1 \frac{\text{dyn}}{\text{cm}} \text{ (vanhentunut yksikkö)}$$

Koheesio ja Adheesio

(1) Koheesio (koheesiotyö)

$$W_a = 2\gamma_a, W_b = 2\gamma_b$$

- työ pintayksikköä kohden, joka vaaditaan puhtaan aineen halkaisemiseksi

(2) Adheesio (adheesiotyö)

$$W_{ab} = \gamma_a + \gamma_b - \gamma_{ab}$$

- työ pintayksikköä kohden, joka vaaditaan kahden erilaisen aineen erottamiseksi

Mikä on adheesio polyeteenin ja veden välillä, jos veden kontaktikulma polyeteenillä on 105 astetta?

$$W_{ab} = W_{ls} = \gamma_{lg} + \gamma_{sg} - \gamma_{sl}$$

Yhdistetään Youngin yhtälön kanssa

$$\gamma_{sg} = \gamma_{sl} + \gamma_{lg} \cos \theta \quad \rightarrow$$

$$w_{ls} = \gamma_{lg} + \cancel{\gamma_{sl}} + \gamma_{lg} \cos \theta - \cancel{\gamma_{sl}}$$

$$w_{ls} = \gamma_{lg} (1 + \cos \theta) = 72.75 \times (1 + \cos(105)) \approx 55 \text{ mNm}^{-1}$$

Vrt. Veden koheesiotyö (145,5 mN/m) vs. adheesio veden ja polyeteenin välillä (55 mN/m).

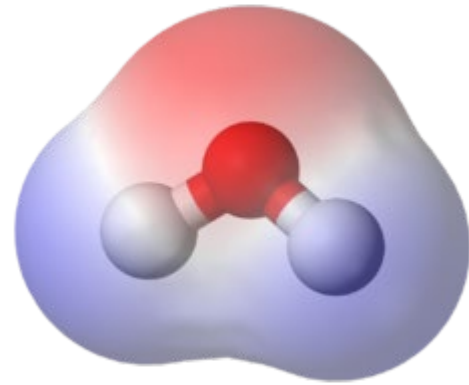
Poolisuus

= Varausjakauman epätasaisuus

Elektronitiheyden jakautumista molekyylissä niin, että siihen syntyy negatiivisesti ja positiivisesti varautuneet päät.

Mitä poolisempi molekyyli on, sitä suurempi on päiden varausero.

Pooliton aine: symmetrinen

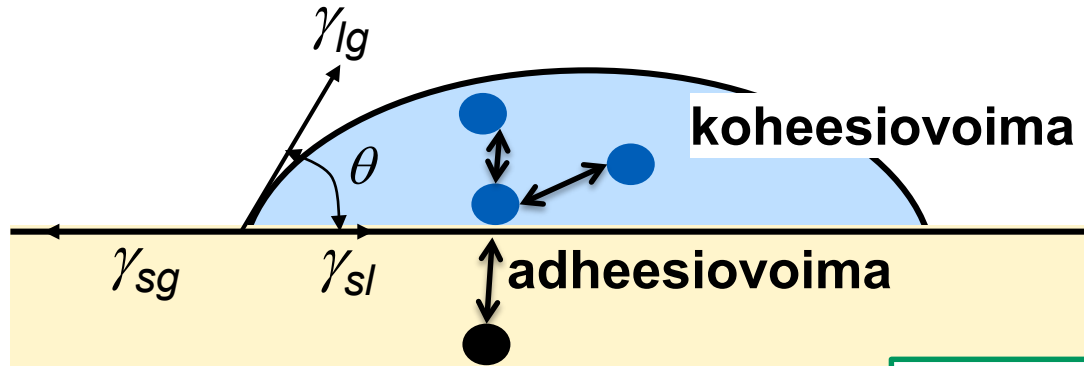

Vesimolekyyli

Anna esimerkkejä muista poolisista aineista.

Kontaktikulman ymmärtäminen

Koheesio ja adheesivoimien tasapaino

Veden kontaktikulma matala poolisilla pinnoilla. Eli vesi kostuttaa näitä pintoja. Miksi? Entä poolittomat pinnat?

Esimerkki: poolittomat pinnat

- Poolittomat pinnat vuorovaikuttavat muiden aineiden kanssa vain Lifshitz-van der Waals vuorovaikutusten välityksellä.
- Alifaattiset hiilivedyt: $\gamma = \gamma^{LW}$ ($\approx 20\text{--}27 \text{ mJ m}^{-2}$) ja $\gamma^{AB} \approx 0$.
- Vedelle (25 °C) $\gamma^{LW} \approx 22 \text{ mJ m}^{-2}$ ja $\gamma^{AB} \approx 51 \text{ mJ m}^{-2}$.
- Adheesio veden ja hiilivedyn välillä on siten 40–55 mJ m⁻².
- Youngin yhtälön mukaan kontaktikulma veden ja hiilivedyn välillä on 90–100°, eli vesi ei kostuta hiilivedyn (poolitonta) pintaa.

Nesteiden pintajännitykset, 25 °C, mJ/m²

Neste	γ	γ_I^{LW}	γ_I^{AB}
Vesi	72.2	22.2	50.0
Etanoli/vesi 10-90	51.3	20.0	31.3
Etanoli/vesi 20/80	42.0	19.0	23.0
Etanoli/vesi 30/70	35.1	18.5	17.6
Etanoli/vesi 50/50	30.0	17.7	12.3
Etanoli/vesi 90/10	24.0	17.2	6.8
Glyseroli	64.4	37.0	25.4
Formamidi	58.2	39.5	18.7
Etyleeniglykoli	48.3	29.3	19.0
Dijodometaani	50.8	48.5	2.3
Trikresyylifosfaatti	40.9	39.2	1.7
α -bromonaftaleeni	44.6	44.6	0
Elohopea	484	200	284
Diklorometaani	28,6	26,5	2,1
Triklorometaani	27.5	25..9	1.6
Tetraklorometaani	27.0	26.7	0.3
1,2-dikloroetaani	33.3	30.8	1.5
1-klorobutaani	23.1	21.6	1.5
Nitrometaani	36.8	29.8	7.0
Nitroetaani	31.9	27.5	4.4
Nitropropaani	29.4	25.5	3.9
n-heksaani	18.4	18.4	0
n-heptaani	20.3	20.3	0
n-oktaani	21.3	21,3	0
n-dekaani	23.4	23.4	0
n-dodekaani	25.4	25.4	0

← Etanoli pienentää veden pintajännitystä

← Poolinen osa pintajännitystä = 0

Pintajännityksen mittaaminen, osa I

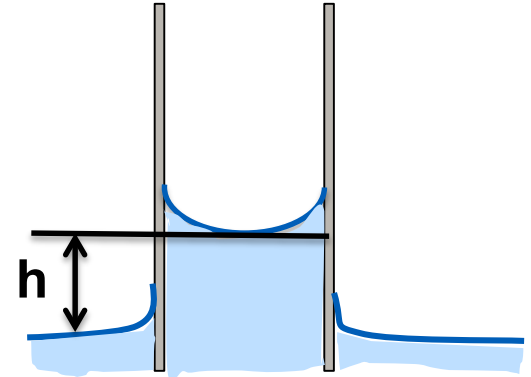
Nousu kapillaariputkessa

- **Mitataan h**

$$\Delta P = \frac{2\gamma}{r}$$

$$\gamma = \frac{\rho r g h}{2}$$

- **Käyttö: standardimittaukset**
- **Vaatus: puhtaat pinnat, $\theta = 0^\circ$**

Pintajännityksen mittaaminen, osa II

Pintavaaka

Nesteeseen upotettuun laattaan vaikuttava voima

$$F = P\gamma_{lg} \cos \theta - \rho Ahg$$

P = laatan piiri

A = laatan poikkileikkauksen pinta-ala

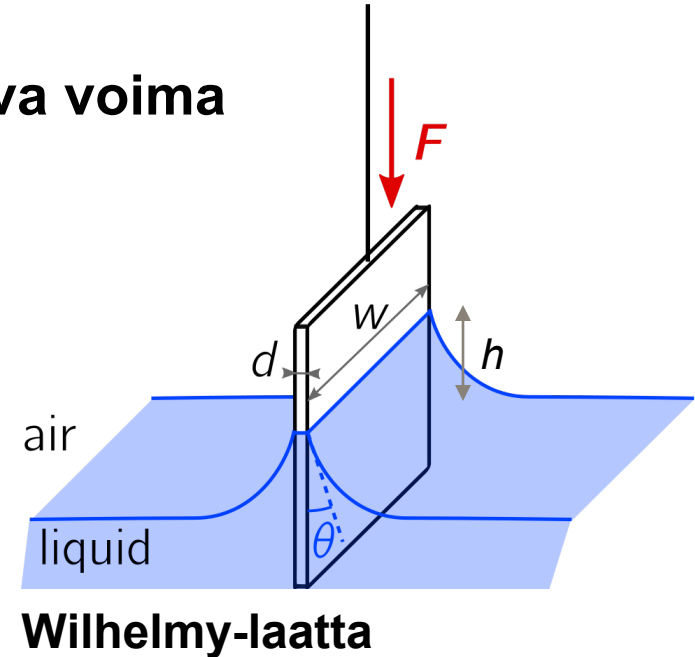
ρ = nesteen tiheys

γ = nesteen pintajännitys

g = putoamiskiihtyvyyys

$P\gamma \cos \theta$ = pintajännityksestä johtuva voima

ρAhg = laattaan vaikuttava noste

Pintajännityksen mittaaminen, osa II

Pintavaaka

Nesteeseen upotettuun laattaan vaikuttava voima

$$F = P\gamma_{lg} \cos \theta - \rho Ahg$$

P = laatan piiri

A = laatan poikkileikkauksen pinta-ala

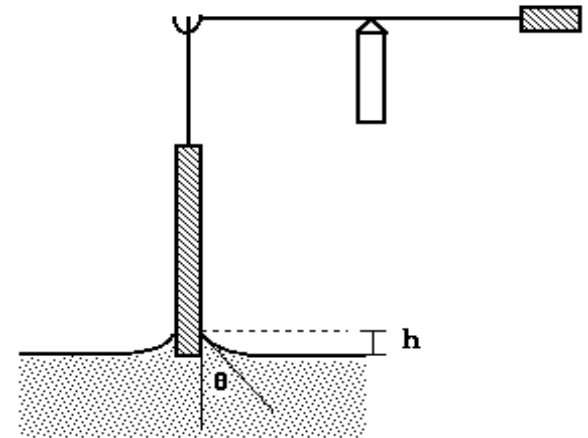
ρ = nesteen tiheys

γ = nesteen pintajännitys

g = putoamiskiihtyvyyys

$P\gamma \cos \theta$ = pintajännityksestä johtuva voima

ρAhg = laattaan vaikuttava noste

Wilhelmy-laatta

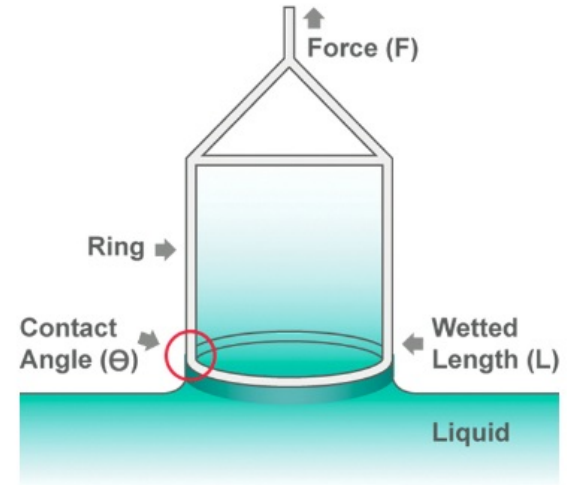
Pintajännityksen mittaaminen, osa III

Rengasvaaka

- Mitataan renkaan nostaman nesteen paino

$$\gamma = f(\text{paino})$$

- Käyttö: yksinkertainen, nestepinnat

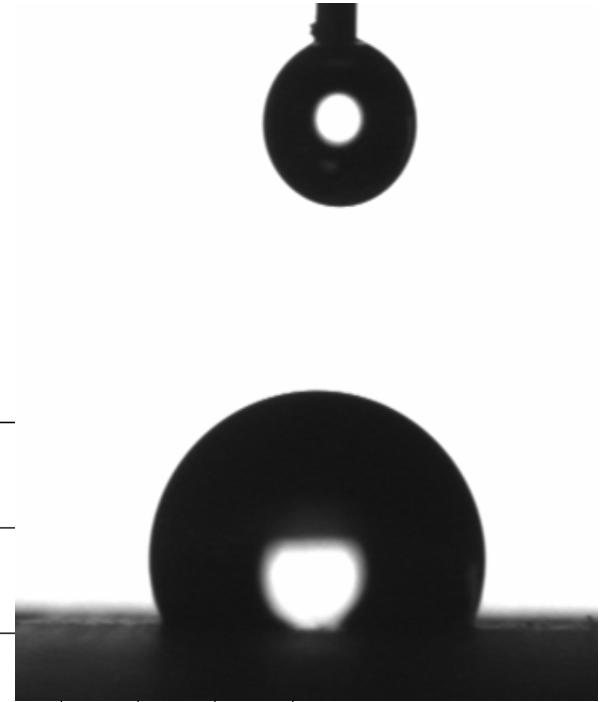
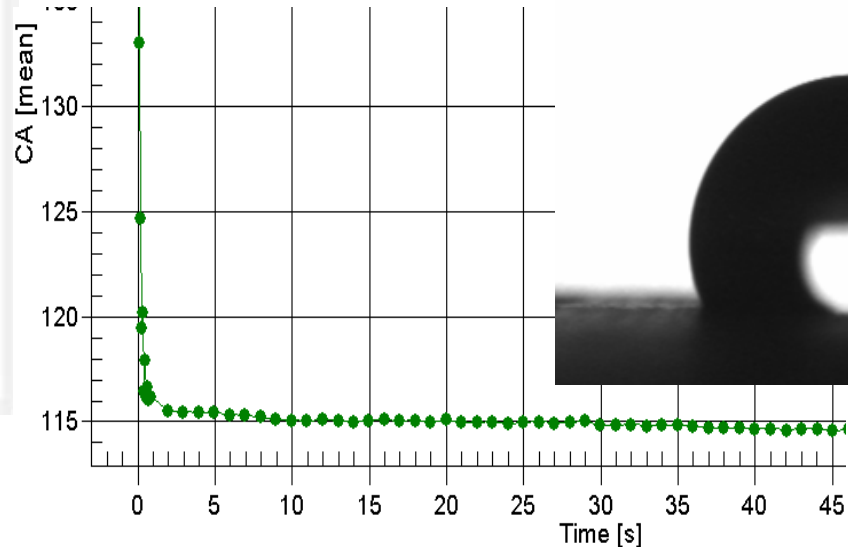

Du Noüy -rengas

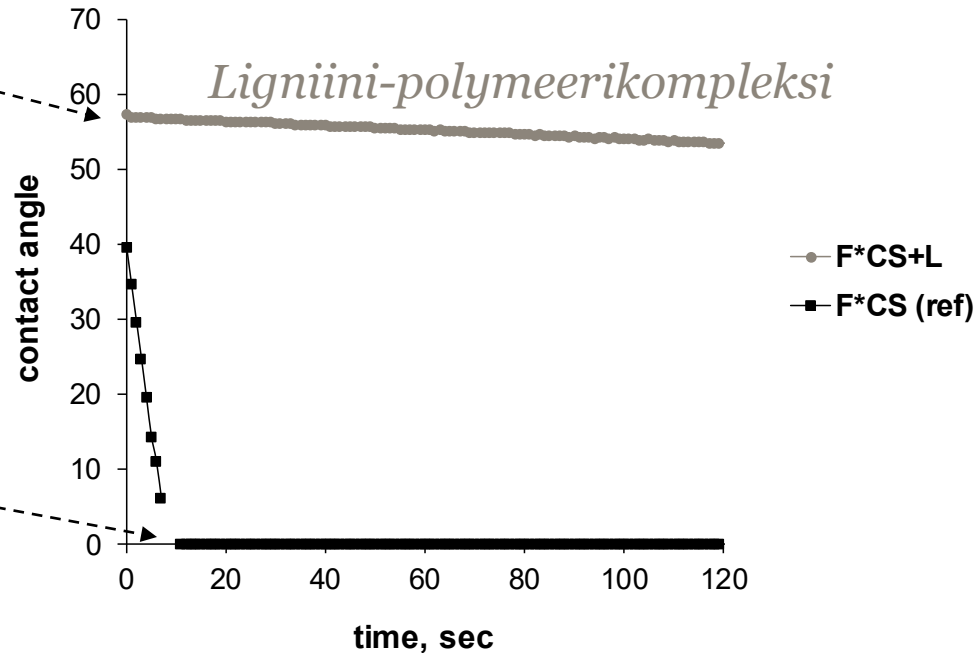
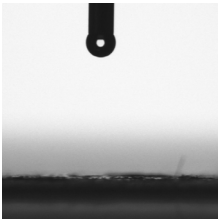
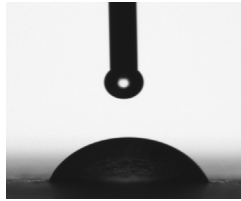

Kontaktikulman mittaaminen

Pisaran kuvaaminen videokameralla

Ligniini/polymeerikompleksin vaikutus veden ja paperin väliseen kontaktikulmaan

Muista:

Kontaktikulma riippuu kemiasta ja rakenteesta (karheudesta).

Mieti:

Kemia: Miten muutan kemiaa niin, että teen hydrofiilisesta pinnasta hydrofobisen? Anna käytännön esimerkkejä.

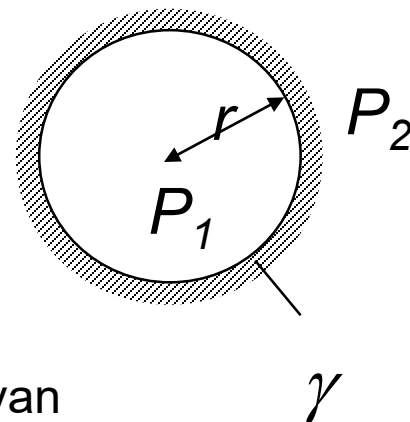
Rakenne: Miten kontrolloidaan karheutta?

Kapillaaripaine: kaasukupla nesteessä

Kuplan pintaenergia on $U_\gamma = A\gamma = 4\pi r^2\gamma$

Pinta-ala pyrkii pienentymään, koska tällöin kuplan Gibbsin energia laskee. Kuplaa puristava voima on

$$-\frac{dU_\gamma}{dr} = -8\pi r\gamma$$

Kuplassa kasvaa paine kunnes ylipaine ($P_1 - P_2 = \Delta P$) ja puristavan voiman aiheuttama paine ovat yhtä suuret ja vastakkaiset eli

$$\Delta P = -\frac{-8\pi r\gamma}{4\pi r^2} = \frac{2\gamma}{r} \quad \text{Laplacen yhtälö}$$

Yleisesti, kaarevalle pinnalle jonka kaarevuussäteet ovat r_1, r_2 :

$$\Delta P = \gamma \left(\frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} \right)$$

1. Minkälaista painetta tarvitaan työntämään 20 asteista vettä sintterin läpi jonka huokoiskoko (huokoisten poikkileikkaus) on 0.20 μm ? Oleta 0 asteen kontaktikulmaa veden ja lasin välillä. Veden pintajännitys 20° C:ssa on 72.8 mN/m.

$$r = 0.1 \mu\text{m}, \gamma = 72.8 \text{ mN/m}, \theta = 0$$

$$\Delta P = \frac{2\gamma}{r} = \frac{2 \times 72.8 \cdot 10^{-3} \text{ N/m}}{0.1 \cdot 10^{-6} \text{ m}} = 1.456 \cdot 10^6 \text{ Nm}^{-2} = 14.4 \text{ atm}$$

(1 atm = 1.013x10⁵ Nm⁻²)

Asetonin nousukorkeus kapillaariputkessa, jonka säde on 0,235 mm, on 2,56 cm. Asetonin tiheys mittaustilassa 20 ° C on 0,790 g cm⁻³. Mikä on asetonin pintajännitys?

Oletus: $\Theta = 0^\circ$

$$\gamma = \frac{\rho r g h}{2} = \frac{0,790 \cdot 10^3 \text{ kg m}^{-3} \cdot 0,235 \cdot 10^{-3} \text{ m} \cdot 9,81 \text{ m s}^{-2} \cdot 2,56 \cdot 10^{-2} \text{ m}}{2} = 0,0233 \frac{\text{kg m}}{\text{s}^2 \text{ m}} =$$

23,3 mN/m

Kelvinin yhtälö

Nestepisarassa paine on suurempi kuin tasapintaisessa faasissa. Tästä syystä pisaran höyrynpaine (P^r) kasvaa pisaran säteen laskiessa.

Tasapainotilassa höyryn kemiallinen potentiaali on $\mu^r = \mu^0 + RT \ln P^r$ ($\mu^0 =$ potentiaali alkutilassa)

Olkoon tasaisen pinnan höyrynpaine P kun $r \rightarrow \infty$ jolloin höyryn kemiallinen potentiaali on $\mu = \mu^0 + RT \ln P$

$$\Delta\mu = \mu^r - \mu = RT \ln \frac{P^r}{P}$$

Toisaalta $\mu^r - \mu = V_m(P^r - P) = V_m\Delta P$ ($V_m =$ nesteen moolitilavuus, V/n)

Laplacen yhtälön mukaan $\Delta P = \frac{2\gamma}{r}$ joten

$$RT \ln \frac{P^r}{P} = \frac{2\gamma M}{\rho r}$$

Kelvinin yhtälö

$M =$ nesteen molekyylipaino
 $\rho =$ nesteen tiheys

Kelvinin yhtälö jatk.

Vesipisaran höyrynpaine huoneenlämmössä	r nm	P_r/P	ΔP kPa
	1000	1.001	146
	100	1.011	1460
	10	1.115	14600

Mieti mitä käytännön seurauksia tällä on?

- Pienessä pisarassa erittäin korkea paine
→ *Pienet pisarat häviävät (höyrystyvät tai yhdistyvät isompiin)*
- Isot pisarat kasvavat
- Kyllästetyt liuokset, kiehumiskivien käyttö

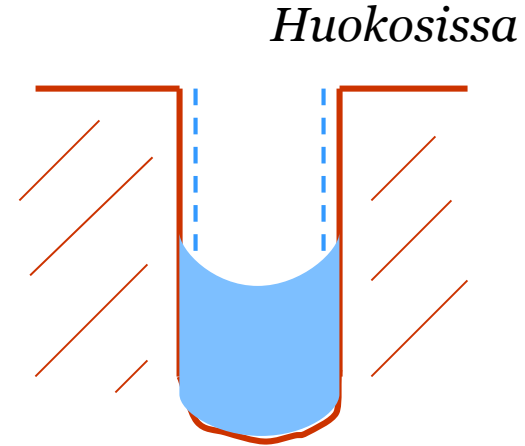
Kapillaarikondensaatio

Huukoisessa materiaalissa voi tapahtua kondensoitumista alhaisemmissa paineissa kuin p^* (puhtaan adsorbaatin kylläisen höyryn paine, eli paine, jossa höyry muuttuu nesteeksi)

➔ **kapillaarikondensoituminen**

$$\text{Kelvin yhtälö: } RT \ln \frac{P^r}{P} = \frac{2\gamma V_m}{r} = \frac{2\gamma M}{\rho r}$$

M = nesteen molekyylipaino, ρ = nesteen tiheys, γ = nesteen pintajännitys, r = huokosen säde

Yhteenveto

Tärkeät yhtälöt

Youngin yhtälö:

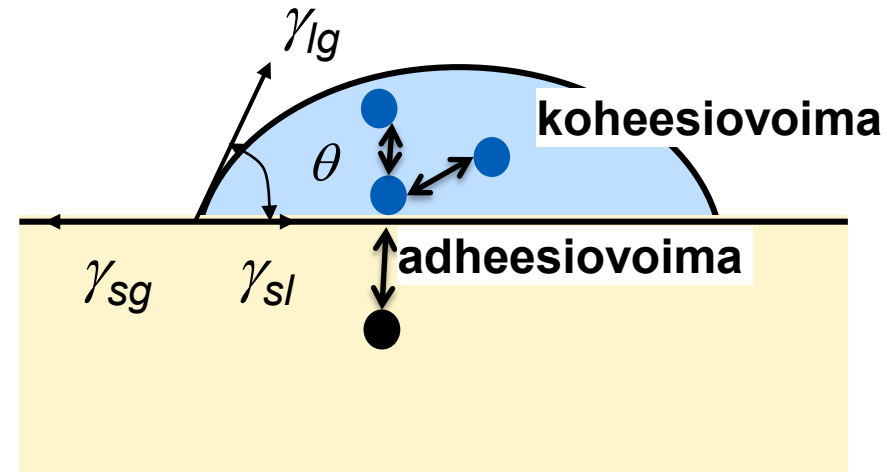
$$\cos \theta = \frac{\gamma_{sg} - \gamma_{ls}}{\gamma_{lg}}$$

Laplacen yhtälö:

$$\Delta P = \gamma \left(\frac{1}{r_1} + \frac{1}{r_2} \right)$$

Kelvinin yhtälö:

$$RT \ln \frac{P^r}{P} = \frac{2\gamma V_m}{r} = \frac{2\gamma M}{\rho r}$$

Miten karheus, pinnan ja nesteen ominaisuudet vaikuttavat?

Osaatko selittää käsitteet?

- **Pintajännitys**
- **Koheesiotyö**
- **Adheesiotyö**

Lisämateriaalia

Hyödyllisiä ja selkeitä videoita pintajännityksestä ja superhydrofobisuudesta:

<https://www.khanacademy.org/partner-content/mit-k12/mit-k12-physics/v/bouncing-droplets-superhydrophobic-and-superhydrophilic-surfaces>

<https://www.khanacademy.org/science/physics/fluids/fluid-dynamics/v/surface-tension-and-adhesion>

Jos superhydrofiiliset pinnat kiinnostavat:

Drelich et al Soft Matter, 2011, 7, 9804,

<http://pubs.rsc.org/en/Content/ArticleLanding/2011/SM/c1sm05849e#!divAbstract>

Selluloosapohjaiset superhydrofobiset pinnat:

Song&Rojas, Nordic Pulp Pap J, 28(2), 2013, 216.

<http://www.nppri.se.libproxy.aalto.fi/html/main.asp?i=167&h=1&b=1&m=743>